IOACHIMI

RIMGELBERGII

ANTVERPIANI

34-6-A-24

RHETORICA

DISTICHON

Quiſquis auet præcepta breui ſermone tenere
Rhetorica, hunc librum uerſet utraq; manu.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ROMÆ
Apud Vincentium Lucrinum.
1552.

RHETORICA
IOACHIMI RINGEL-
BERGII ANTVERPIANI

RHETORICES AC ORATORIS
deſcriptio.

RHETORICEN *nuncupamus bene dicendi ſcientiam.* Diſtat à *Dialectica: quòd neruos omnes, & robur orationis totius peti- mus à* Dialecticis: *ornatum à* Rhetoricis. *aut quòd* Dialecti ce *primas ducit lineas:* Rhetorice *uiuos addit colores.* Orator *eſt uir bonus dicendi peri- tus.*Ab Rhetore *&* Declamatore *diſtat: quod* Orator *dicitur,qui cauſas ueras agit,quales fuerunt* Cicero *ac* Demoſthenes: Rhetor *uerò profeſſor* Rhetorices *, ut* Quintilianus. Declamator*,qui cauſas fictas agit exer- citij gratia.* Item Orationes *oratoris ſunt, ut orationes.* Ciceronis *ac*Demoſthenis.Declamationes *declamatoris ut declamationes.*Quintiliani. *Dicere hic uocamus,ap- te,copioſe,& diſtincte loqui.*

DE TRIBVS CAVSSARVM
generibus.

QVò *facilius intelligamus cauſſarum genera,dicen- dum quid proprie cauſſam uocemus.* Cauſſa

nonnunq̃ ſignificat id, ex quo, propter quod, per quod, ſiue à quo aliquid fit. Huiuſmodi cauſſæ quatuor ſunt: efficiens, materia, forma finis, quas in Dialecticade*ſcripſimus. Sæpenumero pro ratione ponitur: ut apud* Ouidium.

Tempora cum cauſſis Latium *digeſta per annum,*
Lapſáq; ſub terras, orta'q; ſigna canam.

Interdum accipitur pro actione omni, quam in foro, aut in ſenatu habemus. Sic dicimus tria eſſe cauſſarum genera: Demonſtratiuum, Deliberatiuum, Iudiciale. *Ex his tamen magis proprie cauſſa uocatur, quæ* Iudicialis *eſt.* Demonſtratiuum *genus eſt, quo laudamus, uituperamus, narramus, aut docemus aliquid. ita dictum, quòd demonſtret quale aliquid ſit.* Deliberatiuum, *ſiue* Suaſorium, *quo quicquam ſua demus, uel diſſuademus.* Iudiciale, *quo accuſamus, uel defendimus in iudicio aliquem. In* Demonſtratiuo *genere uerſatur* Plinij Panegyricus. *In* Suaſorio, Solis *apud* Ouidium *oratio, qua* Phaethonta *deterret à quadrigis. in iudiciali, omnes ferme &* Ciceronis, *&* Demoſthenis *orationes. Item ad* Demonſtratiuum *genus referendæ deſcriptiones perſonarum, regionum, prædiorum, amnium, fontium, hortorum, montium, monſtrorum, tempeſtatum, itinerum, cõuiuiorum, ædificiorum, pomparũ. Ad* Suaſorium, *conciliatio, exhortatio, dehortatio ſuaſio, diſſuaſio, conſolatio petitio, commendatio, monitio. Ad iudiciale, accuſatio, querela, defenſio, expoſtulatio, expurgatio. exprobatio comminatio, deprecatio.* Demonſtratiui *generis finis eſt*

honeſtas: Deliberatiui, utilitas: Iudicialis, æquitas. Hæc tria genera ita diſcernuntur: Res aut futuræ ſunt, aut factæ. De futuris deliberamus. Factæ uel in iudicium uocantur, uel extra iudicium docentur, narrantur, laudantur, uituperantur. Vel ſic, Omnis cauſſa uel uerſatur in iudicio, uel extra iudicium. Si in iudicio, iudicialis eſt. Si extra iudicium, aut tractat res præteritas, aut futuras. Si præteritas, demonſtratiua eſt. futuras, deliberatiua. Siquidem de futuris conſultamus, non de præteritis. De demonſtratiuo genere plura dicenda

DE GENERE DEMONSTRATIVO

ID duplex eſt, Dialecticum, & Laudatiuum. Dialecticum eſt, quod cuiuſcunq; thematis, aut ſimplicis, aut compoſiti naturam demonſtrat. Idem & didacticō & methodicon appellatur. ut cum ſermo eſt de mundo de deo, de homine: aut cnm inquirimus an Prudentia uirtus ſit. Hæc omnia ad dialecticos locos pertinent: ac ideo inde nomen habent. Hoc genere ſcripſit Cicero de Officijs. Laudatiuum triplex eſt. Laudantur enim uel perſonæ, ut Cæſar. Vel facta, ut Scæuolæ factum. Vel res, ut pietas, iuſtitia, fortitudo, rhetorice.

Genera cauſſarũ tria

- Demonſtratiuũ
  - Dialecticum, Methodicõ, uel Didacticon,
    - Thematis ſimplicis,
    - Cõpoſiti.
  - Laudatiuum, uel Encomiaſticon.
    - Perſonæ,
    - Factorũ,
    - Rerum
- Deliberatiuum, ſeu ſuaſorium. cuius partes,
  - Suaſio,
  - Diſſuaſio.
- Iudiciale. cuius partes,
  - Accuſatio,
  - Defenſio.

DF OFICIIS Oratoris.

Quinque ſunt officia Oratoris: inuenire, diſponere exornare uerbis ac ſententijs, e diſcere, ac pronuntiare uel agere. Inuentio eſt excogitatio rerum uerarum, aut ueriſimilium, quæ cauſſam probabilẽ reddant. Diſpoſitio eſt apta rerum, ac argumentorum omnium collocatio. Elocutio eſt idoneorum uerborum, & ſententiarum ad inuentionẽ accommodatio. Memoria eſt firma animi rerum & uerborum diſputationis perceptio. Pronuntiatio eſt uocis, uultus, ac geſtus moderatio cum uenuſtate, ac gratia. Eadem. Cicero in lib. de

Oratore hiſce uerbis enumerat, Quinque facunt quaſi membra eloquentiæ: inuenire quid dicas: inuenta diſponere: deinde ornare uerbis: poſt memoriæ mandare: tū ad extremum agere, aut pronuntiare. Omnis oratio cōſtat rebus, & uerbis. In rebus intuenda inuētio: in uerbis, elocutio: in utroque, diſpoſitio. Hæc memoria complectitur omnia: & actio, ſiue pronuntiatio commendat Sunt & tria alia officia Oratoris: ut probet, ut delectet ut flectat. Probare (inquit Cic.) neceſſitatis eſt: delectare, ſuauitatis: flectere, uictoriæ. Ad probationē pertinent confirmatio, & confutatio: ad delectationem, ornatus ſermonis, & elocutio: ad uictoriā, ratio affectuū.

DE PARTIBVS ORATIONIS, ſiue inuentionis.

ORationum quatuor fere ſpecies ſunt. Ciuilis, qua utuntur in concionibus, qui adminiſtrant rempub. Priuata, qua priuati inter ſe mutuo colloquuntur. Dialectica, qua compendio ij qui rogant, & reſpondent ad Interrogata, differunt. Et Oratoria, qua utuntur oratores, quum laudant, accuſant, uel defendunt aliquem. Huus ſex ſunt partes: exordiū, narratio, diuiſio, confirmatio, cōfutatio, concluſio. Hæc ordine abſoluentur.

DE EXORDIO.

EXordium, eſt principium orationis, quo auditores facimus attentos, beneuolos, ac dociles. Attentos

facimus ſex modis. Primum, ſi pollicebimur nos de rebus magnis, nouis, inuſitatis uerba facturos. Quem ad modum Vergilius IIII. Georgic.

Protinus aerij mellis cœleſtia dona
Exequar, hanc etiam Mecœnas aſpice partem:
Admiranda tibi leuium ſpectacula rerum,
Magnanimosq́; duces, totiusq; ordine gentis
Mores, & ſtudia, & populos, & prælia dicam.

Hic poeta ſcripturus de apibus, gentium mores, ſtudia, populos, ac prælia pollicetur. Secũdo, ſi rogabimus ut attente audiant. Id frequens eſt apud Ciceronem, & in prologis comœdiarum. Vergilius in eodem loco,

Hanc etiam Mecœnas aſpicem partem.

Tertio, expectatione, ſi paululum expectabimus cum grauitate quadam, & ſeueritate uultus, antequam ordiamur. Vt apud Ouid. in oratione Vlyſſis,

Donec Laertius heros
Aſtitit, atq́; oculos paulum tellure moratos
Suſtulit ad proceres, expectatoq; reſoluit
Ora ſono.

Quarto, ſi pollicebimur nos dicturos breuiter ſolum ea, quæ putabimus quàm maxime pertinere ad utilitatem cauſſæ. Quinto, ſi iterdum aliquid falſi, facetique narabimus, quod ad audiendum excitet, & à tædio defendat orationem. Sexto, dubitatione, ſi dubitare nos ſignificabimus, quibus potiſſimum uerbis rem tantam exordiamur. Vt dicturus de am ſublimi, immenſoq́;, & modum omnem cogitationis humanæ excedente myſterio,

non uideo quibus uerbis,aut qua uentratione aptius rē tantam proſequar. Beneuolentiam captamus quatuor *modis:à noſtra perſona,ab aduerſariorum, ab auditorū perſona,& à rebus ipſis.*A noſtra perſona *beneuolētiā contrahemus, ſi noſtrum officium ſine arrogantia laudabimus.* Terentius in principio Andr. Ego *poſtquam te emi à paruulo,ut ſemper tibi* Apud *me iuſta, & clemens fuerit ſeruitus,Scis:feci è ſeruo ut eſſes libertus mibi,*Propterea *quòd ſeruiebas liberaliter.*Quod *habui ſummum pretium,perſolui tibi.* Vlyſſes *apud* Ouidiū:

Ne *ue mihi noceat,quod uobis ſemper* Achiui
Proſuit *ingenium.*

Sed *quia crebrius hac oratione utemur,particulam eius hic apponam.* Ouidius *libro* XIII. Metamorph.

Donec Laertius *heros*
Aſtitit, *atq; oculos paulum tellure moratos*
Suſtulit *ad proceres,expectatoq; reſoluit*
Ora *ſono,neq; abeſt facundis gratia dictis*
Si *mea cum ueſtris ualuiſſent uota* Pelaſgi,
Non *foret ambiguus tanti certaminis hæres,*
Tuq; *tuis armis,nos te poteremur* Achille.
Quem *quoniam non æqua mihi uobiſq; negarunt*
Fata*(manuq; ſimul ueluti lacrimantia terſit*
Lumina) *quis magno melius ſuccedet* Achilli,
Quam *per quē magnus* Danais *ſucceſſit* Achilles?
Huic *modo ne proſit,quod,ut eſt,hebes eſſe uidetur:*
Ne *ue mihi noceat,quod uobis ſemper* Achiui
Proſuit *ingenium:meaq; hæc facundia,ſiqua eſt,*

Quæ nunc pro domino, pro uobis ſæpe locuta eſt,
Inuidia careat, bona nec ſua quisq; recuſet.
Nam genus & proauos, & quæ non fecimus ipſi,
Vix ea noſtra uoco. ſed enim quia rettulit Aiax
Eſſe Iouis pronepos, noſtri quoq; ſanguinis autor
Iuppiter eſt, totidemq; gradus diſtamus ab illo.

Ab aduerſariorum perſona, ſi eos in odium, in inuidiam in contemptionem adducemus. Sic *beneuolentiam captat* Cicer. *in præfatione ad* Herennium: *Quas ob res (inquit) illa quæ* Græci *ſcriptores inanis arrogantiæ cauſſa ſibi adſumpſerunt, reliquimus.* Nam *illi ne parum multa ſciſſe uiderentur, ea conquiſiuerunt quæ nihil ad propoſitum attinebant, ut ars diffici lior cognitu putaretur.* Nos *autem ea, quæ uidebantur ad rationem dicendi pertinere, ſumpſimus.* Non *enim ſpe quæſtus, aut gloria commoti uenimus ad ſcribendum, quem admodum cæteri: ſed ut induſtria noſtra tuæ morem geramus uoluntati.* Hæc Cicero. *Ab auditorum perſona, ſi illos, aut illorum dicta, uel geſta laudabimus.* Velut *apud* Terent. in Andr. *Propterea, quòd ſeruiebas liberaliter.* *Cæterum in iudiciali genere, ubi maxime ad uictoriam tendit oratio, iudicis laus accommodari debet ad utilitatem cauſſæ.* Vt *allegemus pro honeſtis, dignitatem illi ſuam: pro humilibus, iuſtitiam: pro læſis, ſeueritatem: pro infelicibus, miſericordiam.* Iccirco Cicero *Ligarium exulem defendens, & ueniam petens, non æquitatem, non doctrinam, aut alias dotes, ſed ſolam*

miſericordiam laudat Cæſaris: Inter omnes (ait) uirtutes, quas habes plurimas, nulla gratior, nulla admirabilior miſericordia eſt. Hac enim quàm proxime accedis ad deorum naturam. Nihil habet nec fortuna tua maius quàm ut poſſis, nec natura melius quàm ut uelis cõſeruare quam plurimos. A re ipſa, ſi rem, de qua dicturi ſumus, auditoribus dicamus fore utilem. Hoc modo facimus & attentos, & beneuolos. Attentos, quia res futura eſt utilis. Beneuolos, quoniam uidetur ſtudere illorum commoditati. Siquidem niſi faueremus, non traderemus quod illis foret utile. Dociles tribus modis. Primum, ſi ſummam cauſſæ breuiter exponemus: ut omnes poetæ, quando proponunt. Ouidius in Faſtis.

Tempora cum cauſſis Latium digeſta per annum,
Lapſáq; ſub terras, ortáq; ſigna canam.

Deinde, ſi ante omnia diruamus eam partem, quam nobis putamus maxime offecturam. Ouidius in oratione Vlyſſis.

Ne ue mihi noceat, quod uobis ſemper Achiui,
Profuit ingenium: meáq; hæc facundia ſiqua eſt,
Quæ nunc pro domino, pro uobis ſæpe locuta eſt,
Inuidia careat.

Aiax ante ſua oratione perſuaſerat Vlyſſi, non habendam eſſe fidem, quòd facundia facile falleret auditores. Id hiſce uerbis diluit Vlyſſes: docetq; iniquum fore, ſi

facundia, quæ toties profuerat Græcis, ſibi nunc offi-ciat. Quare auditores, qui antè inſtituerant non haben-dam eſſe fidem orationi, dociles facit, & aptos, ſiue prō-ptos ad audiendam, ac cognoſcendam cauſſam. Deniq́;, ſi interdum repetemus, quæ non ſatis percepiſſe eos, qui cognoſcunt, putabimus.

EXORDIORVM SPECIES.

DVo *exordiorum genera ſunt: principium, & inſinuatio.* Principium *uocamus, quando auditores facimus attentos, beneuolos, ac dociles apertè. Quale eſt illud apud* Terentium, Ego *poſtquam te emi à paruulo, ut ſemper tibi* Apud *me iuſta & clemens fuerit ſeruitus,* Scis. *feci, è ſeruo ut eſſe libertus mihi.* Propterea *quòd ſeruiebas liberaliter.* Quod *habui ſummū pretiū, perſolui tibi.* Sic Cicero *in* Catilinam: Rempublicam. *Quirites, uitam'q; omnium ueſtrum, bona, fortunas, cōinges liberosq; ueſtros, atq; hoc domicilium clariſſimi īperij, fortunatiſſimam, pulcherrimamq; urbem hodierno die deorum immortalium erga uos ſummo amore, laboribus, conſilijs, periculis'q; meis ex flamma, at'q; ferro, ac pene ex faucibus fati ereptam, & uobis conſeruatam, ac reſtitutam uidetis.* Vtrobiq; *aperte ab officio ſuo beneuolentiam captat.* Inſinuatio *uero eſt, quando hæc eadē præſtamus: hoc eſt, attentos, beneuolos, ac dociles facimus, ſed occulte, aut lacrymis, aut alia quapiā ratione.* Nam *ab iratis ſi perſpicue pax, & beneuolen-*

tia petatur, non modo ea non inuenitur, ſed augetur atq; inflammatur odium. I*nſinuationis exemplum longe elegantiſſimum eſt in oratione* V*lyſſis, cuius initium ſupra adſcripſimus. in ea attentos facit expectatione: beneuolos, lacrymis: dociles, diruendo id quod* A*iax de facundia* G*ræcis perſuaſerat.* C*æterum ut conſtet quando utendum ſit principio, quando inſinuatione, alia ratione diſtinguenda cauſſarum genera.*

ALIA CAVSSARVM DIVISIO.

D*Ictum eſt prius, tria eſſe cauſſarum genera: demõſtratiuum, deliberatiuum, iudiciale.* C*uiusq; illorũ adhuc quinq; genera ſunt, honeſtum, turpe, dubium, humile, obſcurum.* H*oneſtum cauſſæ genus eſt, quando id loudamus, ſuademus, defendimus, quod ab omnibus uidetur laudandum, ſuadendum, defendendum.* V*t quum laudamus fortitudinem, quum hortamur ad pacem, quũ pro patre dicimus aduerſus latronẽ* T*urpe cauſſæ genus eſt, quum aut honeſta res oppugnatur, aut defenditur turpis.* V*t ſi quis dicat aduerſus patrem pro latrone.* D*ubium genus cauſſæ eſt, quando habet in ſe cauſſa & honeſtatis & turpitudinis patrem.* V*t ſi quis dicat pro patre latrone.* T*urpe eſt enim defendere latronem: pulchrum defendere partem.* H*umile genus eſt, quum contempta res adfertur.* O*bſcurum, quum cauſſa intricata, obſcura, & haud facilis intellectu eſt.* N*unc qua ratione ordiendum ſit in ſingulis cauſſarum generibus.* Q*uando cauſſa honeſta eſt,*

uti licebit principio, niſi auditores ſint uel defeſſi au-diendo alios, uel perſuaſi ab aduerſarijs. Quando cauſſa turpis erit, utendum inſinuatione. In genere dubio, utemur principio. Sed ante omnia diruemus partem, quæ habet turpitudinem, ne ea nobis obſit. In genere cauſſæ humili maxime faciemus attẽtos: ut Verg. IIII Geor.

Protinus aerij mellis cœleſtia donna
Exequar.

In obſuro, dociles.

QVANDO NON LIceat principio uti.

TRia ſunt tempora, quibus non licet uti principio: quando cauſſa turpis eſt: quando auditor perſuaſus eſt ab his, qui ante contra nos dixerunt: & quando auditor defeſſus eſt eos audiendo, qui ante dixerunt. Quando cauſſa turpis eſt, utemur inſinuatione. Quando auditor perſuaſus eſt ab his, qui contra nos dixerunt ordiemur à dicto aduerſarij, quod poſtremo loco dixerit: uel ab eo, quod firmiſſimum ſibi adiumentum fore putauerit. ut in Vlyſſis *oratione:*

Ne ue mihi noceat, quod uobis ſemper Achiui
Profuit ingenium: meaq́; hæc facundia ſiqua eſt,
Quæ nunc pro domino, pro uobis ſæpe locuta eſt,
Inuidia careat.

Hoc loco Vlyſſes *orditur ab eo, quod aduerſarius* Aiax

ſtauerat ſibi fore firmiſſimum adiumentum. Quando
ditor defeſſus eſt, ordiemur à fabula, apologo, aut a=
qua re, quæ riſum moueat. Sic Cicero cum diceret, ui
t generum ſuum homunculum prætereuntem, magno
inctum gladio, Dij boni, inquit, iudices, quis alligauit
generum meum gladio? Poteſt et hoc narrari inter dicẽ
dum: Roganti imperito cuidam oratori, nũ oratio bene
mouiſſet ad commiſerationem: Catulus reſpondit, Pro=
fecto nemo tam durus fuit, cui oratio tua non ſit uiſa
miſerabilis.

DE NARRATIONE.

NArratio, eſt rei factæ, aut non factæ utilis ad per
ſuadendum expoſitio. Narrationum duæ ſpeci=
es ſunt. Altera ipſius cauſſæ, quum exponimus rem ge
ſtam, & omnia trahimus ad utilitatem noſtram uincen
di cauſſa. Id fit quinq; modis: partitione, præparatio=
ne, exaggeratione, admonitione. Partitio in narratione
tædium leuat: ut, Dicam iudices quæ acta ſunt ante rei
contractum, quæ in re ipſa, item quæ poſtea. &, Audi
ſtis nunc iudices, quæ acta ſunt ante rei contractum,
nunc audietis quæ in re ipſa. Præparatio, eſt quando
quicquam addimus de noſtro, quod faciat ad utilitatem
cauſſæ: ut in oratione pro Ligar. Ligarius profectus eſt
in Africam, quum eſſet adhuc nulla belli ſuſpitio. Hic
profectum eſſe Ligarium in Africam, ad ueram rei nar
rationem ſpectat. Cæterum quòd tum nulla ſuſpitio

belli fuerit, id Cicer. adiecit de ſuo: idq; poſtea approbauit. Idcirco narratio, confirmationis propoſitio eſt: & confirmatio, narrationis probatio. Quippe narratio ſæpenumero ea proponit, quæ poſtea confirmabimus: & confirmatio ea probat, quæ antè ſunt narrata. Eleuatio, eſt rei, uel criminis depreſſio ſiue diminutio. Sic luxuria, hilaritatis: auaritia, parſimoniæ: negligentia, ſimplicitatis nomine lenientur. Exaggeratio, eſt contraria eleuationi. Admonitio Cic. Adhuc Ligarius omni culpa uacat. Admonet Cæſarem nondum dictum eſſe aliquid de Ligario, quod accuſatione dignum ſit. His quinque formis narratio ad uictoriam tendit.

DE DIGRESSIONE.

Altera narrationis ſpecies, eſt rerum ad cauſſam pertinentium, quæ à noſtris digreſſio nũcupatur Ea fit cauſſa tranſitionis. exornationis laudationis, criminationis, et deſcriptionis locorũ: quã topographiã nominant Trãſitionis, quo cõmodius trãſeamus ad rẽ aliã ut in Metamorph. Ouidius, quum narraſſet fabulam. Daphnes, quo pacto erat mutata in laurum: uti commode tranſiret ad fabulam ius, recitat omnia flumina conueniſſe ad patrem Daphanes, conſolationis cauſſa, præter patrem ius, qui domeſtico erat impeditus luctus propter filiam, quæ conuerſa erat in iuuncam, Quod itaque dixit confluxiſſe illuc fluuios, digreſſio eſt: quæ nihil

nihil quidem ad inſtitutum, hoc eſt, rerum metamor- phoſin pertinet, niſi quòd fabulas connectit. Exornatio nis, *ut apud* Vergilium, *ubi deſcribit tempeſtatem, qua coactus eſt* Aeneas *in* Africam. Laudationis, *uelut a- pud* Ciceronem *pro* Cornelio Balbo, *ubi digreditur ad laudes* Pompeij. Criminationis, *quum aliorum crimina eleuamus, quò aduerſarij uideatur grauius.* Locorum *deſcriptionis, ſic* Ouidius *in* Metamophoſi *deſcribit* Parnaſſum *montem, in quo ſeruati erant* Deucaliom *et* Pyrrha *his uerbis,*

Separat Aonios Actæis Phocis *ab aruis,*
Terra ferax, dum terra fuit: ſed tempore in illo,
Pars maris, & latus ſubitarum campus aquarum.
Mons ibi uerticibus petit arduus aſtra duobus
N mine Parnaſſus, *ſuperatq́; cacumine nubes.*

DE DIVISIONE.

Diuiſio, eſt per quam aperimus quid conueniat no- bis cum aduerſarijs, quid ſit in controuerſia, & per quam exponimus quibus de rebus ſimus dicturi. Diuiſionis *duæ ſunt partes. Altera qua dicimus quid nobis cum aduerſarijs cõueniat. Hac ſolum utimur in genere iudiciali.* Exempli *gratia, abſoluta narratione,* O reſtes *hoc modo cauſſam diuidere po eſt,* Interfectã *eſſe matrem à me conuenit mihi cum aduerſarijs: uerũ id factum eſſe iniuſte, pernego. Altera, per quam expo nimus quibus de rebus ſimus dicturi. Ea utuntur in*

omnibus cauſſarum generibus. Poſterior pars in duas rursus ſpecies didiuitur, enumerationem, & expoſitionem. Enumeratio eſt, quando res plures, ac diuerſas, de quibus dicturi ſumus enumeramus .ut, Dicam primum *de prudentiæ ratione, inde de iuſtitiæ dignitate, tum de fortitudine, poſtremo de temperantia.* Vergilius I. Georgicorum,

Quid faciat lætas ſegetes, quo ſydere terram
Vertere Mecœnas, ulmisq; adiungere uites
Conueniat: quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori, atq; apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam.

In enumeratione ſeruandum, ut partes omnes eo exponamus ordine, quo uſi fuerimus in diuiſione. Id pulchre *ſeruauit in* Andria Terentius. Enumeratio eſt, *Eo pacto & gnati uitam, & conſilium meum* Cognoſces, *& quid facere in hac re te uelim.* Enumerat *tria de quibus uerba facturus eſt.* Ait *ſe dicturum de gnati uita: tum de ſuo conſilio, quare falſas finxerit nuptias: deniq; quid* Soſiam *uelit facere.* Hæc *ordine eodem ſic explicat* Primum Pamphili *uitã recenſet:* Nam is *poſtquam exceſſit ex ephebis* Soſia. Inde *ſuum conſilium circa ſcenæ finem.* Nunc *id operam do, ut per falſas nuptias* Vera *obiurgandi cauſſa ſit, ſi deneget.* Poſtremo, *quid* Soſiam *uelit facere:* Nunc *tuum eſt officium, has bene ut adſimiles nuptias:* Perterre *facias* Dauum. Ad hũc *modum, artificium &* Dialectices, *&* Rhetorices *in prælegendis autoribus excutiemus.* Expoſitio eſt, *quan*

do ſine numero breuiter exponimus, qua de re, uel quibus de rebus ſimus dicturi. Vt quum de Dei æternitate, de dignitate uirtutis, uel de apiū natura dicturos nos eſſe pollicemur. Diuiſio etiam dociles facit: tametſi ad exordium ſolum id plerique putent pertinere. Etenim per totam orationem licet facere attentos, beneuolos, ac dociles, ſed maxime in exordio. Sic Cicero in peroratione pro Ligario, beneuolentiam captat Cæſaris, his uerbis: Nulla de uirtutibus tuis plurimis nec gratior, nec admirabilior miſericordia eſt. Nihil habet nec fortuna tua maius, quàm ut poſſis: nec natura tua melius, quàm ut uelis conſeruarequam plurimos. Quidam diuiſionem inter orationis partes non numerāt, quòd pauciſſimis sēper uerbis abſoluatur. Horum ſiquis uelit iudicium ſequi, non repugno. Cæterum diuiſionem, ſiue partem, ſiue diſtinctionem duntaxat orationis uoces, ipſa tamē caaſſæ de eſſe non debet.

DE CONFIRMATIONE & Confutatione.

Confirmatio, eſt oratio, qua noſtras argumentationes probationes ue cum aſſeueratione, hoc eſt, cum inſtātia uocis, & uultus exponimus. Quoniam pleriq; adeo tepide dicunt, ut res etiam uera, uix uideatur uериſimilis. Confutatio, eſt cōtrariarum argumentationū diſſolutio. Confirmare autem, & confutare facile poterimus, ſi cauſſæ conſtitutionem cognouerimus. Ergo de ſtatuum natura, ac generibus nunc pauca dicemus.

DE STATV.

STatus uel conſtitutio, eſt cauſſæ ſumma, ad quam omnia rationis argumenta referunt. Neq; ſolum in iudiciali genere, ſed in alijs quoq; cauſſis ſtatus. In deliberatiuo conſtitutio eſt, ſitne utile, boneſtum, licitum aut ex Stoicorum ſententia, expediat ne, ſiquidem Stoici negabant quicquam eſſe utile, quod ſimul eſſet boneſtum. In gratulatione, an illius præſenti commodo læ temur. In gratiarum actione, ſitne ſtic illi huius meriti cauſſa gratus. In cõſolatione, ſit ne huic dolendum huius rei amiſſæ cauſſa, Hiſtoriæ etiam, & poemata quæſtionem habent, & ſtatum. ut apud Salluſtium in bello Iugurthino, quomodo pugnatũ ſit cum Iugurtha. Apud Homerum in iliade, quomodo Græcia ad Troiam bellauerit. In Odyſſea, quo pacto Vlyſſes in patriam redierit. in Aeneide Vergilij, quomodo Aeneas in Italiam uenerit.

QVID SIT STATVS in genere iudiciali.

STatus uerò in iudiciali genere, eſt prima deprecatio defenſoris cum accuſatoribus inſimulatione coniũcta. uel, eſt quæſtio, aut oratio, quæ oritur ex intentione accuſatoris, & reſpõſione defenſoris. ut, Occidiſti Aiacem. non occidi. unde exiſtit quæſtio, occiderit ne Vlyſſes Aiacem. De hac conſtitutione, eiuſq; ſpeciebus ac dartibus, ideo tam accurate Cicero perſcripſit, quòd

uetſabatur in iudicio. Sic *uidemus omnes penè* Ciceroꝛ*nis de rhetorica arte præceptiones accommodatas eſſe iudiciali generi.* Hæc *in formas tres diuiditur: conieƈturalem, legitimam, iuridicialem.* Tria *etenim ſunt, quæ in omni diſceptatione quæruntur: anſit, quid ſit, quale ſit.* An*ſit, ut,* Fecerit *ne* Clodius *inſidias* Miloni. *Sit ne interfeƈtus* Aiax *ab* Vlyſſe. Quid *ſit, ut,* Sit *ne ſacrilegium, an ſimplex furtum, ſi res ſacra e loco priuato ablata ſit.* Quale *ſit, iuſtum, an iniuſtum: ut, iure ne* Oreſtes *occiderit matrem, an iniuria.*

DE STATV CONIEƈturali eiusq́; locis.

Conieƈturalis *ſtatus eſt, quum conieƈturis uerum quæritur.* Exemplum *ſubiungam.* Duo *quidam ſimul in tabernam duxerunt, incœnati unà diſcubuerunt.* Caupo *unum eorum, quem grandem pecuniam ſecum adferre deprehenderat, gladio alterius interfecit, pecunias abſtulit, gladium in uaginam recondidit.* Ille *cuius gladio homo occiſus erat, ſummo mane gladium & cætera quæ ſecum attulerat, ſuſtulit: ſolus profeƈtus eſt,* Multo *poſt caupo clamitat, hominem occiſum. & cum quibuſdam diuerſoribus eum, qui antè exierat, conſequitur, atq́; comprehendit.* Gladium *è uagina educit, reperit cruentum, peregrinus cædis accuſatur. hæc cauſſa cōieƈturalis eſt, quoniam faƈtum negatur, & conieƈturis multis ueritas per quirenda eſt.* Conieƈtura *peti*

ſolet à perſona, re, cauſſa, loco, modo, materia, tempore, occaſione, facultate. Perſona triplex eſt, loquentis, audientis, aduerſarij. Item in perſona ſpectanda nomen natura, educatio, fortuna, adfectio animi, habitus corporis, ſtudium, conſilia. Nomen, ut ſi quis dicatur Cādidus, dicemus male appelari Candidum, quum præter nomen nihil habeat candidi. Si innocentius, quòd nihil ſit eo nocentius. Ad naturam referuntur, ſexus, natio, patria, ætas. Sexus, ut uir ſit, an mulier. Latrocinium enim facilius in uiro: ueneficium in muliere creditur. Natio, ſit ne Latinus, Germanus, Hiſpanus. Latini ſupercilioſi ſunt: Germani bellicoſi: Hiſpani iactabundi: Galli leues: Pœni perfidi, Græci mendaces, ſed amatores literarum. Patria, ut Romanus, Athenienſis. Aetas, ſit ne puer, adoleſcens, iuuenis, uir, an ſenex: & quomodo in hiſce uitæ partibus ſe geſſerit. Quoniam ſingulis ſua natura eſt. Educatio, qua ratione, & a quibus ſit educatus. Nam refert à quibus, & quo quiſq; modo nutritus ſit. Fortuna, ſeruus ne ſit, an, liber: pecunioſus, an tenuis: exul, abdicatus, an ſerus: priuatus, an cum poteſtate: fortunatus, an infortunatus. Adfectio animi, iracundus, petulans, libidinoſus, an frugi: auarus, an liberalis. Habitus corporis: corporis enim robur, pulchritudo'q;, & ueſtitum cultus, plerū'q; libidinis, & petulātiæ indicia ſunt. Studium, eſt uehemens animi ad rem quampiam applicatio. ut, ſit ne orator, poeta, medicus, uenator, ſutor. Conſilium, eſt faciendi excogitata ratio. Videndum quæ conſilia ante rem ſint

habita. Hactenus *dicta ad perſonas referuntur.* Se*quuntur reliqua, res, cauſſa, locus, modus, materia, tẽpus, occaſio, facultas.* Res *eſt negotium ipſum, de quo agitur: ut parricidium, ſacrilegium, peculatus.* Cauſſæ *duæ ſunt partes, impulſio, & ratiocinatio. Impulſio eſt temerarius animi impetus ad faciendum aliquid, aut nõ faciendum: ut timor, furor.* Ratiocinatio *eſt, quæ commodorum comparatione, aut in comm odorum uitatione ad rem hortatur. ut ſi eſſe interfectum dicamus, gratia lucri, aut hæreditatis.* Locus, *opportunus, an importunus: anguſtus, amplus: nemoroſus, longinquus, an propinquus: celebris, an deſertus: ſacer, an prophanus: publicus, an priuatus.* Modus, *clam, an ui: palam, an occulte: inſciens, an prudens: amore, an odio.* Materia, *fuſte, an gladio: arcu, ueneno, incantatione.* Tempus, *nocte, an die.* Occaſio, *eſt temporis commoditas, quæ ad rem aliquam hominem trahit, inuitatq;.* Facultas, *qua facile quicquam eſſe factu docemus. ut occidi a pluribus pauciores, à uigilantibus dormientes, à præparatis inopinantes.* Ex *hiſce locis coniecturas, uel materiam captabimus, qua uel nos defendemus, uel aduerſarios accuſabimus.* Exemplo *id demonſtrabo.* Ad *hunc modum ſe defendere* Catilina *poteſt.* A *perſona ſua: Ea ſum nobilitate, ijsq; parentibus iudices, ut talia de meſine teſtibus ſuſpicari non debeatis.* A *perſona audientis: Nam ueſtræ prudentiæ iudices eſt, eam poteſtatem talibus hominibus non concedere, ne fictis argumentis nobiles homines cir*

cumueniat. Ab *aduerſarij perſona:* At'q; *ideo magis ex-pellendus* Cicero, *quod mihi ſemper inimicus, infeſtusq́; nobilitati fuerit.* Ab *re:* Non *enim tanti ſceleris ſuſpitio-nem ſine teſtibus approbare debetis.* A *loco:* P*ræſertim in hac rep. in qua ſanctiſſime leges ſummo ſtudio ſem-per conſeruatæ ſunt.* A *cauſſa: idcirco etiam magis* Ci*cero expellendus, ne ſi fictis argumentis locus dabitur, multos noſtrum hi noui homines inuadere conentur.* A *tempore:* His *præſertim temporibus, quibus ignobiliũ animi in nobilitatem ſunt accenſi.* Ea *etenim licentia ui uitur, ut nemo falſa crimina non ex cogitet.*

DE LEGITIMA conſtitutione.

C*Onſtitutio legitima eſt, quum ex legibus, & ſcri-ptis aliquid controuerſiæ naſcitur.* Sic *dicta eſt, quòd ſæpenumero e legibus oriatur.* Ea *ſex partibus a le ſoluitur: ſcripto, & ſententia, contrarijs legibus, ambi-guo, definitione, tralatione, ratiocinatione.* Ex *ſcripto, & ſententia controuerſia naſcitur, quum inter litigan-tes unus ſcripto, alter ſcripti ſententia utitur.* Euiuſ-*modi cauſſæ conſtitutio eſt, ubi in* Philippic. Cicero *probat ſtatuam deberi* Ser. Sulpitio, *qui legatus miſſus ad* Antonium, *in legatione mortuus erat.* Lex *legatis ferro interemptis ſtatuam decernebat. hunc honorem* Cicero *uolebat* Ser. *ſulpitio decerni: qui non ferro, ſed legationis labore occubuit.* Ex *contrarijs legibus, quan-*

do altera lex iubet, aut permittit, altera uetat quicquã fieri. hoc eſt, quum accuſator & defenſor ſuam uterq; legem habet, qua ſeſe tueatur. Ex *ambiguo, quum ſcriptum duas, aut plures res ſignificat.* Hoc *ſæpenumero fit multiplici poteſtate uerborum, & accentu genere, et numero, & aſpiratione, & contextu orationis, & quibuſcumq; modis ſignificatio uerborum commutatur. ut,* Pa*terfamilias amico taurum legauit. poſt mortem eius amicus, ſeruum nomine* T*aurum petit: hæres ſe bouem debere dicit.* Te*ſtamento quidam poni iuſſit ſtatuam auream haſtam tenentem. ubi ambigitur, an ſtatua eſſe aurea debeat, an haſta.* Ex *definitione cauſſa conſtat, quum controuerſia eſt, quo nomine factum appelletur.* Q*uidam furatus eſt rem ſacram ex ædibus priuatis.* Ac*cuſator ſacrilegium eſſe adfirmat: reus ſimplex futurũ quòd ignorauerit rem eſſe ſacrã.* Hic *definiri debent ſacrilegium, & ſimplex futurum.* In *tralatione, ſeu trãſmutatione ſtatus conſiſtit, quoties ab alio nos accuſari debere dicimus: aut non nos, ſed alios: aut non apud hos iudices, ſed apud illos: non huc lege, ſed illa: non hoc crimine, ſed illo: non hæc pœna, ſed illa: non hoc modo, nõ hoc quærente, aut agente, ſed alio.* Ex *ratiocinatione cõtrouerſia conſtat, cum res ſine propria lege uenit in iudicium, quæ tamen ab alijs legibus ſimilitudinem quandam aucupatur.* H*æc in quinque diſtribui partes poteſt.* Prima, An *quod ſemel ius eſt, idem & ſæpius. ut,* Fur*ti damnatus adfixus eſt cruci, ſed rupto fune delapſus repetitur ad ſupplicium.* Secunda, An *quod in uno ius eſt*

Idem & in pluribus. Qui duos uno tempore tyrannos occidit, duo præmia petit. Qui Romæ *tres liberos habebat, certa priuilegia, & immunitates habuit. quidam ſex aut nouem habuit: dubitatio exiſtit, utrum duplũ aut triplum habebit priuilegium.*Tertia, An *quod antè ius fuit, etiam poſt ſit.* Mulier *rapta habet optionem, ut uel caput raptoris petat, uel connubiũ.*Raptor *fugit, interim rapta nupſit alij: reuerſo raptore petit optionẽ mulier.* Quarta, An *quod in toto ius eſt, idem & in parte.* Aratrum *accipere pignori non licet, uomerem acceſſit.*Quinta, An *quod in parte, idem & in toto.* Lanas *euehere* Tarento *non licet, oues uexit.*

DE IVRIDICIALI conſtitutione.

IVridicialis *conſtitutio eſt, quum iure, an iniuria factum aliquid ſit, quæritur. In hac reus aut fatetur quippiam feciſſe ſe, quod uetitum ſit, aut non.* Illud, *adſumptiuam: hoc, abſolutam nominamus.* Abſoluta *iuridicia lis eſt, quum recte aliquid factum eſſe dicemus. ut,* Quidam *abdicare filium uult, quòd philoſophiæ operã dederit.* Filius *ſe recte id facere ait.* Abſumptiua *eſt, in qua quum reus ſemper ſe turpem feciſſe confiteatur, re tamen adſumpta extranea, iure factum defendit.*Huius *partes quatuor ſunt: criminis conceſſio, relatio, remotio, comparatio.*Conceſſio *eſt, quum reus petit ſibi ignoſci.* Eius *partes duæ: purgatio eius, & deprecatio.* Purgatio *eſt, per quam qui accuſatur, non factum ipſum, ſed uoluntas defenditur.* Ea *habet partes tres: imprudenti*

am,caſum,neceſſitudinem. Imprudentia *dicitur, quum ſciſſe ſe aliquid reus negat.* Lege Cornelia *de ſicarijs, punitur qui occiderit hominem.* Quidam *dum auibus ruri inſidiatur, miſſa ſagitta, hominem in uirgultis dormientem interfecit.* Per *imprudentiam ſe excuſat.* Simile *eſt, ſi quis accuſetur, quod ciuem* Romanum *occiderit.* Caſus *eſt, cum demonſtramus aliquam fortunæ uiũ uoluntati obſtitiſſe. ut in hac,* Aliquis *pecuniam certo die* Ephesi *ſoluere promiſit, adiecta pœna, niſi tunc ſoluta fuerit.* Is *profectus eſt domo eo tẽpore, quod uideretur ſatis ad eam profectionem ſuffecturum.* Aduerſis *tẽpeſtatibus uſq; uſus ad conſtitutũ diem non uenit.* Excuſat *ſe per caſum, aut fortunam. item dux* Rom. *miſſus aduerſus* Cymbros, *exercitum duxit in locum iniquũ.* Circumuentus *ab hoſtibus, amiſit militum octoginta millia.* Reuerſus Romam *accuſatur leſæ maieſtatis.* Confert *culpam in caſum, & fortunam.* Neceſſitudo *eſt, cum ui quadam reus id quod fecerit, feciſſe ſe ait hoc modo:* Lex *eſt apud* Rhodios, *ut ſi qua roſtrata in portu nauis deprehenſa ſit, publicetur.* Magna *exorta tempeſtate uis uentorũ inuitis nautis.* Rhodiorum *in portũ nauĩ coegit.* Deprecatio *eſt, quũ ſe peccaſſe conſultus reus confitetur, tamen petit ſibi ignoſci.* Hoc *genus uix in iudiciũ uenire poteſt, ideo quod conceſſa culpa, diffi cile eſt ab eo, qui peccatorũ eſſe uindex debet, ut ignoſcat, ĩpetrare.* Fit *tamẽ, ſi pro eo dixeris, qui ſæpẽumero fuerit de* republ. *bene meritus, qui ob ſalutem populi quandoque ſeſe in pericula coniecerit.* Relatio

criminis eſt, quum aliquid nos aliorum peccatis coactos feciſſe dicimus. Ea eſt huiuſmodi: Horatius *occiſis tribus hoſtibus, & duobus amiſſis fratribus, domum ſe uictor recepit. is animaduertit ſororem ſuam de fratrum morte non laborantem: ſponſi autem nomen appellantē identidem, qui unus ex hoſtibus fuerat, indigne id paſſus uirginem occidit.* Ait *ſe coactum eſſe iniquitate ſororis, quod illa hoſtium mortem lugebat, fratrum negligebat: deniq; ſe & populum* Rom. *uiciſſe, moleſte ferebat.* Remotio *criminis eſt, cum culpam uel in hominem uel in rem aliquam reijcimus.* In *hominem, ut ſi accuſeturis, qui conſulum iuſſu* Ser *Sulpitium ſeditioſum hominem occiderat.* In *rem, hoc modo.* Paterfamilias *moriens, ſeruo donauit libertatem ea conditione, ut mortuo poneret æram ſtatuam in foro. Quum mortuus eſſet pater familias, ſeruus ponere ſtatuam uoluit. ſed plebiſcitum erat, nulli poſſe poni ſtatuā, niſi conſenſu plebis.* Seruus *liberum eſſe ſe adfirmat: & quod ſtatuam non poſuerit, eam culpam in rem, hoc eſt, plebiſcitū reijcit.* Diſtat *criminis remotio à relatione, quòd hic penitus remouetur: illic duntaxat minuitur culpa.* Comparatio *porrò criminis eſt, cum dicimus neceſſe fuiſſe alterutrū facere, & id quod fecimus utilius eſſe, hoc modo:* Aulus Albinus *à* Iugurtha *incluſus, cum effugere nō poſſet, cum* Iugurtha *in collocutionem uenit, ita diſceſſit, ut impedimenta relinqueret, exercitum ſub iugo educeret. ſatius eſſe duxit exercitum ſine impedimetis educere, quàm ſimul cū ī pedimētis exercitum quoq; perdere*

DE IVDICATIONE.

IVdicatio, eſt quæſtio, quæ oritur ex ratione defenſoris, ac firmamento accuſatoris. Ratio eſt quæ defenſionem continent. Quoniam niſi attulerit rationem reus, nulla erit controuerſia. Firmamentum, uel infirmatio, eſt id, quod adfertur ab accuſatore contra rationem defenſoris. Quemadmodum ex intentione accuſatoris, & depulſione defenſoris conſtitutio conficitur: ita ex ratione defenſoris, ac firmamento accuſatoris colligitur iudicatio: hoc modo, intentio, interfeciſti matrem Oreſtes. Depulſio, interfeci, ſed iure. Ratio, illa enim patrē meum occiderat. Firmamentum, uel infirmatio, Quanquā illa patrem occiderat, tamen tu filius nocentem matrem interficere non debebas. iudicatio, An licuerit nocentem matrem occidere. Exemplum aliud ponam: Apud quoſdam lex erat, ne quis Dianæ uitulum immolaret. Nautæ quidam quum aduerſa tempeſtate in alto iactarentur, uouerunt, ſi eo portu quem conſpiciebant, potiti eſſent, ei deo, qui ibi eſſet, ſe uitulum immolaturos. Caſu erat in eo portu fanum Dianæ eius cui uitulum imolari non licebat imprudentes legis quum exiſſent, uitulum imolauerunt. Accuſantur. intentio eſt, Vitulum imolaſtis ei deo, cui non licebat. Depulſio eſt in conceſſione poſita. Ratio, Neſciuimus non licere. infirmatio, Tamen quoniam factum eſt, quod non licebat, ex lege ſupplicio digni eſtis. iudicatio, Quum id fecerint, quod

non oportuerit, & id non oportere neſcierint, ſint ne ſupplicio digni. In *conie*ć*turali cauſſa, iudicatio nihil differt à conſtitutione.* Vt *repertus eſt* Vlyſſes *apud* Aiacem *interfectum in ſylua, cuius antè capitalis fuerat inimicus.* Accuſatio, *Occidiſti Aiacem.* Depulſio, Non *occidi.* Conie*cturalis conſtitutio, uel iudicatio,* Occiderit ne.

DE CONCLVSIONE.

Conclſionem, *ſiue* Perorationem *appellant artificioſum terminum orationis, uel poſtremam orationis partem, quæ breui argumentatione ex ijs, quæ dicta ſunt, aut facta, conficit quod neceſſario conſequitur.* Di*ſtat ab epilogo: quòd concluſio orationis, enumeratio uero perorationis, interim etiam narrationis membrū ſit.* Cōcluſionis *tres partes ſunt: epilogus, amplificatio, affectus: uel quod idem eſt, enumeratio, indignatio, conqueſtio, uel commiſeratio.*

DE ENVMERATIONE.

EPilogus, *eſt breuis antè dictorum repetitio. ut apud* Ciceronem *pro* Pompeio: *Quare uidete iudices, nun dubitandum uobis ſit, omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis ueſtri, ſalus ſociorum uectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum republica defendun tur.* Et *pro* Archia *poeta: Quare cō ſeruate iudices hominem pudore eo, quo amicorum ſtu-*

diјs uidetis conprobari: tum dignitate, tum etiam uenu ſtate: ingenio autem tanto, quanto id conuenit exiſtimari. Cauſſa uero eiuſmodi, quæ beneficio legis, autoritate municipiј, teſtimonio Lucilli, *tabulis* Metelli *cõprobetur.*

DE INDIGNATIONE.

Amplificatio eſt per quam grauis in rem offenſio, aut magnum in hominem odium inſtigationis auditorum cauſſa conciatur. Vt *apud* Ciceronem *pro* A. Cluentio: *Quod hoc pertentum diј immortales? quod tantum monſtrum ullis locis, quod tam infeſtum ſcelus, & immane, aut unde natum eſſe dicamus?* Amplificamus *quandóq; commutato rei nomine.* Vt *ſi hilaritatẽ uocemus luxuriam: parſimoniam auaritiam: ſimplicitatem negligentiam.* Aut *quum per collationem efferuntur quæ amplificant.* Cicero *in* Verr. Non *enim furẽ, ſed raptorem: non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiæ, non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum, religionũque: non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem ciuium, ſociorumq;, in ueſtrum iudicium adduximus.* Plinius *in* Panegyric. *de* Traiano: Non *enim de tyranno, ſed de ciue: non de domino, ſed de parente loquimur.* Tertius *amplificandi modus incrementum dicitur, quum per gradus peruenitur interdũ ad sũmũ, interdum quodammodo ſupra sũmũ,* V*t,* Facinus *eſt uincire ciuem* Romanũ *ſcelus uerberare, prope participium necare: qud dicam*

in crucẽ tollere? Quartus cũ curſu quodã grauius grauis uſq; ſemper aliquid inſequitur. Vt de uomitu in Antonium Cicero: in cœtu uero populi Romani, negocium publicum gerens, magiſter equitum. Quintum genus congeriem uocant, qua rem eandem elijs, atque alijs modis efferimus. Vt, Quid tuus ille Tubero diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens us? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?

DE ADFECTIBVS.

ADfectus, nihil aliud eſt, quàm impetus quidam, animi, quo ad appetendum, auerſandum ue aliquid uehementius, quàm pro quieto ſtatumentis impelimur. Exemplum commiſerationis eſt in oratione Ciceronis pro Milo. Sed finis ſit, ne'q; enim præ lacrymis loqui poſſum, & hic ſe tacrymis defendi uetat. Vos oro, obteſtor que iudices, ut in ſententijs ferendis, quod ſentietis, id audiatis. in ædfectuum ratione ſeruandum, ut ipſi uideamur tales, quales cupimus auditores. Quoniã, ut Quintilian. ait, non incendit niſi ignis: nec madeſcimus niſi humore: nec res ulla dat alteri colorem, quem ipſa non habet. idem Fabius refert ſe uidiſſe hiſtriones, qui adhuc flentes è ſpectaculo deſcendebant, tantopere conati erant commouere populum. Adfectus mouemus

uel commiſerationem auditorum captamus ab habitu perſonæ ut apud Ver.

Obſtupui, ſteteruntq; comæ, & uox faucibus hæſit.

Ab ætate, apud eundem,

Infelix puer, atq; impar congreſſus Achilli.

A fortuna, ut,

Auſoniiſq; olim diuiſſimus aruis.

Hinc quoque indignationem excitamus. Dido *apud* Vergilium,

Et noſtris illuſerit aduena regnis?

A loco,

Quum uitam in ſyluis, inter deſerta ferarum
Luſtra domoſq; traho.

Eodem pertinent figuræ quædam. Dubitatio,

En quid ago? rurſus ne procos irriſa priores
Experiar?

Exclamatio,

Dij *talem terris auertite peſtem.*

Reticentia,

Quos ego: ſed motos præſtat cōponere fluctus

Permiſſio, Præter *miſeram animam & hoc corpus, nihil relictum eſt: his uterq; [illegible] abutere ut libet.* Epimone, *uel* Epizeuxis: O Myſis Myſis. *O pater pater quid ages?* Criminis, *ſeu delicti confeſſio*: Cicer. *pro* Ligario, Erraui, *temere feci, pœnitet, ad clementiam tuam confugio, delicti ueniam peto, ut ignoſcas oro. Duo ſunt adfectuum genera: patos, quando auditorum animi uehementer concitantur: & iuſ[illegible], quum leniter ſolum*

permouentur. Adfectus concitati reddunt commotos: mites, lenes. Concitati imperant: mites perſuadent. Concitati perturbant: mites ad beneuolētiam præualent. Itē patos ſimile eſt tragœdiæ: ius comœdiæ. De iiſdem *hæc Ciceronis uerba ſunt:* Duo *ſunt quæ bene tractata ab oratore admirabilem eloquentiam faciunt.* Quorum *alterum eſt iticon, ad naturam, & ad mores, & ad omnem uitæ conſuetudinem accommodatum.* Alterum *paticon, quo perturbantur animi, & concitantur: in quo uno regnat oratio:* Illud *ſuperius, come, iucundum, ad beneuolentiam conciliandam paratum.* Hoc *uehemens incenſum, incitatum, quo cauſſæ eripiuntur.* Quod *quū rapide fertur, ſuſtineri nullo pacto poteſt.* Poſſunt *& alia ratione adfectus diſtingui.* In *lætos, qui gaudium conciliant audientis animo: ut in gratulatione.* Et *triſtes, quum iram, indignationem, aut miſericordiam mouemus.* Facultas *hæc commouendi auditorum animos haud paruam oranti commoditatem præſtat.* Nam *cum iraſci, fauere, odiſſe, miſereri cœperunt, agi iam rē ſuā exiſtimant.* Et *ſicut amantes de forma iudicare nō poſſunt, quia ſenſum oculorum premit amor, ita omnem inquirendæ ueritatis rationem iudex amittit occupatus adfectibus, æſtu fertur, & uelut rapido flumini obſequitur.* Huc *igitur incumbat orator, hoc opus eius, hic labor eſt, ſine quo cætera nuda, ieiuna, infirma, ingrata ſunt, ut ait* Quintilianus. Neq; *miſeratione ſolum mens iudicum permouenda eſt, ſed etiam faciendum, ut iraſcatur, mitigetur, inuideat, fa-*

ueat, contemnat, admiretur, oderit, diligat, cupiat, ſa-tietate afficiatur ſperet, metuat, lætetur, doleat.

DE DISPOSITIONE.

Abſoluta inuentione, tradenda diſpoſitio, elocutio, memoria, pronunciatio. Membra orationis *ſic diſ-ponenda* Primo *loco exordium ponetur: ſecundo, nar-ratio: tertio, diuiſio: quarto, confirmatio: quinto, confu-tatio: ſexto, concluſio.* Exigente *tamen cauſſa, ordinem hunc quandoq; cõmutamus.* Porrò *probationes firmio-res primo, & ultimo loco aliæ medio proferendæ ſunt.* Naturalis *rerum ordo in compoſitione quoq; uerborum ſeruari debet: ut uiros ac fœminas, diem & noctem, ortum atq; occaſum dicas: non fœminas, & uiros: non noctem, ac diem: non occaſum, & exortum.* Cauendum *etiam ne decreſcat oratio, & fortiori ſubiungatur ali-quid infirmius: ut ſacrilego, fur: aut latroni, petulans.* Vt *diſpoſitio, ita & ordo duplex eſt.* Naturalis*, quo rẽ ut geſta eſt, narramus.* Artificioſus *quo naturalem ordi nem conſultò perturbamus.* Superior *ille hiſtoricis, & oratoribus: hic poetis cõuenit.* Poetæ *enim plerumq; à medijs ordiuntur rebus.* Sic Homerus Odyſſeam *à tem-pore, quo* Vlyſſes *erat in* Calypſus *inſula, auſpicatur.* Quæ *uerò præceſſerant, quomodo ad* Cyclopes, *ad infe-ros ueniſſet, in inſula* Phæacum *poſteà recitantur.* Quẽ-*madmodum inſtructio exercitus in aciem imperatori: ita hæc pars oratori ſummè neceſſaria eſt.* Etenim *ſicut il*

la in pugnando, ſic in dicendo diſpoſitio facile uictoriā parit Quippe diſponere aliud nihil eſt, niſi argumenta ſuo quæque loco collocare, & uelut in aciem producere.

DE ELOCVTIONE,

ELocutio tribus conſtat partibus: elegantia, compoſitione, dignitate. *Elegantia ſermonem purum, ac Latinum reddit: & uerba requirit propria, uſitata, Latina Compoſitio continet ordinem, iuncturam, numerum. Ordinem: ſi ſenſus uerbo claudatur: ſi diem, & noctē dicamus, ortum & occaſum, non contrà.* Iuncturam, *ſi crebri uocalium concurſus uitentur, qui uaſtam, atque hiantem reddunt orationem.* Numerum, *ſi eundem multorum uerborum exitum uitabimus, & longam uerborum continuationem, quæ tum auditoris aures, tum ſpiritum orantis lædit.* Dignitas *conſtat exornationibus uerborum, ac ſententiarum, quas alio loco deſcribemus. Memoria duplex eſt:* Naturalis, *quæ noſtris animis inſita ſine inductione artis ſimul cum cogitationem naſcitur,* Et *artificioſa, quæ eſt eadem ipſa naturalis, præceptionibus quibuſdam firmata.* Hæc *conſtat locis, & imaginibus.* Loci *ſunt ueluti tabulæ, in quibus rerum ſimulacra collocātur.* Quod *genus ædes, intercolumnia, anguli, parietes.* Imagines *ſunt ſimilitudines earum rerum, quas meminiſſe uolumus.* Vt *equus, leo, canis, domus. Quæ ſi ordine libeat ediſcere, collocabimus in primo loco equum aliquem: in ſecundo, leonem: in tertio, canem.*